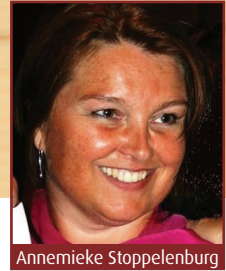

Juditha Melssen

Annemieke Stoppelenburg

Bisociatie als werkmethode

SerendipiteitSpel: toeval in je loopbaan

Juditha Melssen en Annemieke Stoppelenburg

We spreken vaak over loopbaanplanning, maar de vraag is in hoeverre je je loopbaan werkelijk kunt plannen. Het SerendipiteitSpel gaat juist van het toeval uit en hoe je dat toeval kunt opzoeken en benutten.

Op de vraag hoe je loopbaan tot nu toe is verlopen, vertellen veel mensen dat de rol van het toeval groot is geweest. Veel minder vaak horen we dat een loopbaan de uitkomst is van een van tevoren opgestelde planning. In retrospectief vormen loopbanen voor mensen vaak wel een logisch en vanzelfsprekend uitkomst van keuzes en omgaan met gebeurtenissen.

De afgelopen jaren hebben de auteurs ervaring opgedaan met een methode voor loopbaanontwikkeling en managementdevelopment die uitgaat van dit toeval, of anders gezegd, van serendipiteit. Serendipiteit is de kunst van het vinden van iets waardevols, terwijl je daar niet naar op zoek bent, de 'ongezochte vondst'. In de wereld van kunst en wetenschap is het een vertrouwd fenomeen dat de meest interessante resultaten het ge-

volg zijn van allerlei toevalligheden. Belangrijk daarbij is om open te staan voor signalen en toevalligheden.

Van Aken en Reynaert ontwikkelden het SerendipiteitSpel om professionals te helpen met serendipiteit aan het werk te gaan. Met het spel leer je alert te zijn op verrassende antwoorden op loopbaanvragen en gevoelt krijgen voor latente talenten. Het spel laat deelnemers handelen vanuit hun talent om te 'bisocieren': verbanden leggen tussen dingen die op het eerste gezicht niets met elkaar te maken hebben, maar na het leggen van het verband betekenisvol kunnen zijn.

Het SerendipiteitSpel start met een eigen leervraag. Het spel geeft geen kant en klare oplossingen maar hand-

NIEUW(S) *Bespreking*

vatten, hints en nieuwe inzichten. Tijdens de tocht over het spelbord verdiept de leervraag zich door confrontaties met andere perspectieven op de wereld (windstreken, meer innerlijk of uiterlijk gericht), manieren van leven (grondhoudingen, dialoog of doelgericht, speels, onderzoekend) en duurzame talenten.

Het spel en loopbaanvragen

Voor dit artikel hebben we een veertigtal deelnemers van de afgelopen twee jaar benaderd en hen gevraagd wat ze zich nog herinneren van het SerendipiteitSpel. Over het algemeen zijn de reacties positief en worden de verrassende wendingen, de onverwachte invalshoeken, de niet conventionele manier van kijken naar werkgerelateerde, persoonlijke thema's en vragen benadrukt. Het heeft mensen vlak na het deelnemen vaak nog langere tijd bezig gehouden.

Alle deelnemers geven aan dat vertrouwen in de medespelers essentieel is. De onverwachte gedachten, de niet vanzelfsprekende ideeën waarmee deelnemers te maken krijgen, maken het je vertrouwd kunnen voelen in de groep tot een belangrijke voorwaarde.

Voor tweederde van de deelnemers blijkt de uitkomsten nog steeds van toepassing. In het spel zijn mensen zich

Het toeval van de dobbelsteen bepaalt hoe je over het bord beweegt. Een aantal deelnemers ziet hierin een belangrijke parallel met hun eigen loopbaan, zoals één van hen verwoordde: "De verrassende wendingen voor alle spelers aan tafel dwingen je in het spel de uitdaging aan te gaan om nieuwe wegen in te slaan. Dit stimuleert om hetzelfde in je werk te doen. Probeer maar eens iets dat je anders niet zo snel zou doen."

Tegelijkertijd horen we ook dat sommige deelnemers het een ingewikkeld spel vinden: grondhoudingen, windstreken, talenten, opdrachten worden bij de start als complex ervaren. Goede begeleiding kan hier veel aan doen door mensen de regels en onderdelen van het spel stukje bij beetje mee te geven en het spel zo snel mogelijk vaart te laten krijgen. Vooral deelnemers die graag alles willen begrijpen voor ze ergens instappen vinden dat in dit spel ingewikkeld. Spel, spelregels en elementen houden ze gemakkelijk af van de inhoud en aandacht voor de vragen van de medespelers.

Bisociatie als belangrijk werkzaam bestanddeel

Zoals we hiervoor al schreven is het SerendipiteitSpel ontworpen vanuit het talent dat elk mens van nature bezit: de bisociatie. Bij bisociëren gaat het om het leggen van verbanden tussen zaken die niets, maar dan ook niets met elkaar te maken hebben, totdat onze hersenen ineens een verband hebben gelegd. Want onze hersenen kunnen er niet tegen dat er twee waarnemingen bestaan die geen relatie met elkaar hebben. We maken een associatie, een verbinding.

Met associëren bedenken we vooral de gewone oplossingen. Met bisociëren ontstaat er een contrast. En die contrasten kunnen ons leiden uit de werkelijkheid van het op te lossen probleem naar de andere werkelijkheid van de oplossing.

In ieder spel zien we het gebeuren dat het vraagstuk of het dilemma van de deelnemers wordt uitgedaagd door latente talenten. Een deelnemer met de vraag "Welke inzichten heb ik nodig om te beslissen deze baan wel of niet te aanvaarden?" wordt uitgedaagd door het kaartje met het talent 'luiheid'. Hardop reagerend en reflecterend komt hij tot het inzicht dat hij al heel vaak promoties heeft laten lopen omdat de angst voor hoe het zou

Deelnemer aan het spel: "Het besef dat ik volledig in de doelgerichte grondhouding zat en amper gebruik maakte van de speelse, onderzoekende en dialooggerichte insteek heeft mijn ogen geopend."

bewuster geworden van ontwikkelpunten en experimenteren ze nog volop met de aangedragen inzichten en ideeën. Wat opvalt in de reacties is dat vooral de bewustwording van de eigen dominante manier van in het leven staan (in het spel grondhouding genoemd) en het besef dat je dingen ook op een heel andere manier kunt doen.

zijn het steeds verliest van zeker weten wat je nu hebt. Hij formuleerde dat het tijd werd om actief te worden en niet langer 'lui' te blijven hangen in zijn zekerheden. Interessant aan het spel is dat de 52 duurzame talenten die zijn geformuleerd in eerste instantie soms onbegrijpelijk zijn (kiespijn, wachtkunst, half werk, onthaten). Dit dwingt deelnemers zich in te spannen en geduld te hebben om een persoonlijke betekenis te laten ontstaan. Deelnemers koppelen niet voor niets terug dat het spel veel energie kost en ook veel gevoelens oproept.

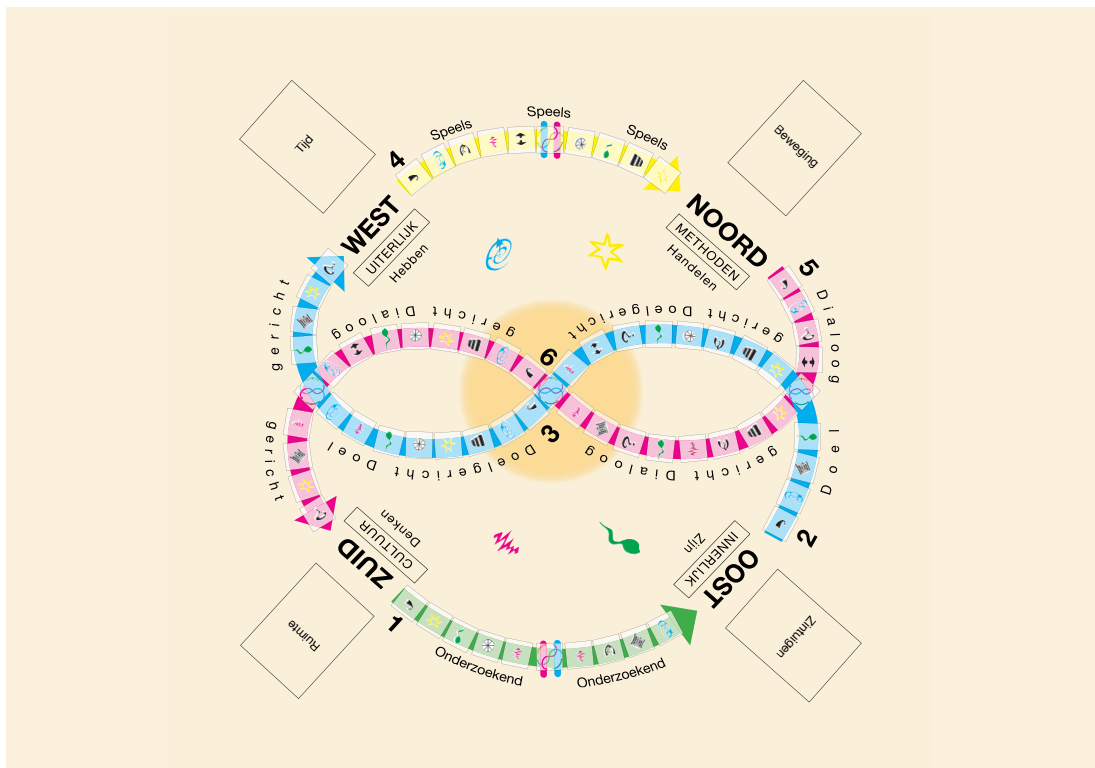
Stilte en vertragen: elementen bij begeleiden

Dit brengt ons bij een belangrijke les in het begeleiden van het spel en processen van bisociatie: het belang van stilte. In ons werk constateren we dat stilte een groot goed is en dat velen er behoefte aan hebben. Stilte geeft invallen gelegenheid en laat ons mogelijkheden combineren en hersenen kraken; zo treedt vertraging op. Waar associatie snelheid van denken in voorspelbare

logische patronen ontlokt, leidt bisociatie tot momenten waarin alles stilvalt met alle onwennigheid van dien. Dit bezorgt deelnemers onzekere gevoelens en momenten: Er valt me niets in? Komt er wel wat uit bij mij? Er schiet van alles door mijn hoofd, maar ik kan er even niets van maken. Uiteindelijk leidt het altijd tot nieuwe verbindingen, gewoonweg om dat onze hersenen niet anders kunnen dan verbinden.

Een deelnemer verwoordde het als volgt: "Met het gooien van de dobbelsteen wordt het stil, met in mijn hoofd het dilemma. De andere deelnemers zijn stil en ik laat het talentenkaartje op me inwerken, ik weet even niet wat ik ermee kan, ik voel me even niet zo gemakkelijk, de stilte is confronterend. En dan als een soort boemrang valt me iets in."

Waar veel andere methoden en spellen primair uitgaan van interactie met de andere deelnemers is dat in het SerendipiteitSpel juist secundair. De interactie is meestal op initiatief van de deelnemer.

NIEUW(S) *Bespreking*

Stiltes...maken dingen los en bewust, confronteren en veroorzaken een boemerangeffect, maken kwetsbaar, vertragen, geven rust om eens over de dingen na te denken, geven tijd aan de andere speler om ook op het gevraagde van de ander en je eigen vraagstuk te reflecteren, geven de mogelijkheid om over de verschillende (heimelijke, emotionele) lagen te reflecteren.

Ten slotte

Onze rondgang langs deelnemers laat zien dat er zowel positieve als negatieve ervaringen zijn met het SerendipiteitSpel. Vooral de complexiteit van het spel houdt sommigen af van effectief omgaan met hun loopbaanvragen. Het spel introduceert veel nieuwe concepten, theorieën en inzichten waardoor deelnemers kunnen verzanden in de techniek van het spel in plaats van de ontdekkingstocht aan te gaan. Een goed ingevoerde spelleider kan een speler stap voor stap vertrouwd maken met de techniek zonder dat dit het leerproces belemmert.

Daarnaast zeggen sommige spelers dat het lastig is om het bekende los te laten en je echt open te stellen voor het onverwachte. Voor spelers is het spel soms erg spannend of confronterend. De spelleider moet in staat zijn deze emoties goed te hanteren, vaak door juist niet in te grijpen en het spel zijn werk te laten doen. Zeker als het spel in de groepsvariant gespeeld wordt is het van belang ook het groepsproces dusdanig te begeleiden dat er stimulans en onderlinge ondersteuning ontstaat. Een opleiding tot spelleider helpt daar bij.

Als begeleiders zien we meerwaarde in het inzetten van bisociatie en serendipiteit bij het hanteren van loop-

baanvraagstukken en vragen rondom management-ontwikkeling. Zeker als we ervan uitgaan dat loopbanen in essentie bestaan uit een aaneenschakeling van 'toevaligheden'. ■

Juditha Melssen is zelfstandig gevestigd trainer en adviseur/gesprekspartner op het gebied van loopbanen en leiderschap. Zij is opgeleid als organisatiesocioloog en theaterregisseur. Haar expertise ligt ondermeer in de combinatie van de invloed van (non verbaal) gedrag en de interacties tussen mensen.

Annemieke Stoppelenburg is als zelfstandig gevestigd adviseur betrokken bij complexe veranderprocessen in organisaties. Als coach ondersteunt zij talenten in hun verdere ontwikkeling. Daarnaast is zij verbonden aan de vakgroep Organisatie Wetenschappen van Tilburg University.

Literatuurlijst

- Aken, Teun van en Wouter Reynaert (2010). Bisociatie voor Loopbaanbegeleiding. In: *Handboek Effectief Opleiden*, 1.5.2.1-19. 's Gravenhage: DELWEL Uitgeverij BV.
- Aken, T. van en W. Reynaert (red.)(2007). *Labyrintologie. Dwalen in Loopbaanland*. Schiedam: Scriptum Management.
- Aken, T. van en W.Reynaert (2007). *De nieuwe Loopbaan Woordenschat. Het vocabulaire opgegraven*. Tilburg; Fontys Hogescholen.

Naschrift

Het spel is te verkrijgen via Fontys Hogeschool HRM en Psychologie, Trefpunt Training en Advies: trefpunt@fontys.nl. Hier is tevens informatie te verkrijgen over de bijbehorende spelleidersopleiding.

